

В.Ф. Басанець, кандидат політичних наук,
О.В. Хардікова,
Н.Д. Колотова
Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія
Березняка

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ СЛУХАЧІВ У ВВНЗ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті визначено сутність поняття “полікультурне виховання”, досліджені різні погляди та підходи щодо визначення поняття “полікультурне виховання” та особливості полікультурного змісту підготовки слухачів вищих військових навчальних закладів на заняттях з іноземної мови. Визначені особливості полікультурного змісту підготовки слухачів у вищих військових навчальних закладах на заняттях з іноземної мови, врахування яких надасть можливість науково-педагогічним працівникам удосконалити викладання іноземних мов, підвищити ефективність навчально-виховного процесу та рівень знань слухачів.

Ключові слова: полікультурне виховання, полікультурність, акультурація, міжкультурне пристосування, етнолінгвістичне і культурне середовище.

Постановка проблеми. Інтеграційні, політичні та економічні процеси, що відбуваються в сучасному світі, актуалізують полікультурне виховання. Саме таке виховання покликане підтримати існування великих і малих націй в умовах інтеграції України до Євросоюзу та приєднання до Болонського процесу. За переконанням О. Гукаленко [1], сучасна проблема глобалізації ініціює обговорення питання виховання громадянина, здатного до відродження, збереження та примноження добробуту Батьківщини, цінностей вітчизняної культури. До цього покликане полікультурне виховання як складна система, у якій не просто сумарно представлена різноманітність культур, а мають місце різні культурні прояви на рівні нації, етносу, конфесій, рас, статевих, соціальних та інших відмінностей. При цьому вони взаємодіють, доповнюючись та збагачуючись на основі принципів гуманізму.

Сучасний етап розвитку міжнародних зв'язків України в різноманітних сферах життєдіяльності вивів її на європейський і світовий простір. Гостро постало питання низки трансформацій щодо навчання іноземних мов, що веде за собою переосмислення його цілей, змісту і технологій, суттєвого оновлення мовної освіти та наближення реалій системи освіти в Україні до загальноєвропейських та світових стандартів, визначених у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти, основною стратегічною метою яких є прагнення покращити якість спілкування між європейцями з різною мовою та культурним підґрунтям. Адже поліпшення спілкування полегшує мобільність та більш прямі контакти, що, у свою чергу, веде до кращого розуміння і до тіснішої співпраці. Рада також підтримує методи вивчення і викладання, які допомагають “... формувати й розвивати знання та вміння, необхідні їм [людям] для того, щоб стати більш незалежними у своїх думках та діях і більш відповідальними й готовими до співпраці з іншими людьми” [2].

В Україні проблему полікультурності почали досліджувати не так давно, оскільки нарешті були відкриті кордони з іншими країнами, і ми дістали можливість полікультурного розвитку на міжнародному рівні. Дана проблема є дуже актуальною на сучасному етапі, оскільки з'явилася можливість обмінюватися досвідом з колегами з інших країн. Ніхто не стане заперечувати, що знання іноземних мов, країнознавство, знання менталітету іншого народу необхідні для успішного міжкультурного спілкування. Тому так важливо приділяти особливу увагу полікультурному вихованню саме зараз.

В сучасних умовах гостро постає проблема полікультурності населення тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. В цих регіонах тривалий час співіснували різні культури - російська, українська, грецька, татарська, молдавська, польська, німецька і багато інших, що неминуче призвело до взаємозаміни окремих сторін національної самосвідомості і національної культури. Своєрідність ситуації полягає в існуванні у свідомості багатьох росіян Слобожанщини, Півдня та Криму, угорців Закарпаття, румун та молдаван Північної Буковини, болгар і гагаузів Буджаку, греків Приазов'я, кримських татар та ін. історичної впевненості у тому, що саме вони є корінними націями у місцях їхнього компактного проживання й що це їх рідна земля, так звана "Мала Батьківщина". Тому питання виконання фахових завдань у цих районах будуть мати необхідність узгодження з питаннями мовних суперечностей, пов'язаних з необхідністю використання певних мовно-семантичних конструкцій з урахуванням місцевої специфіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема полікультурної освіти розглядається в зарубіжних концепціях Д. Бенкса, П. Бателаана, В. Ніке, Р. Хенві. Розумінню сутності, цілей, функцій полікультурної освіти відображають ідеї М. Реріха, М.О. Данілевського, А. Тойнбі, Е. Мейлера. Значний внесок у розробку проблеми полікультурної освіти був внесений П.В. Сисоєвим, Л.Л. Супрунової, З.О. Малькової, В.В. Макаєвим. Формування культури в системі професійної освіти розглядається Є.В. Бондаревською, Л.А. Воловичем, З.Г. Нігматовим, П.П. Тереховим та іншими. Концепція освіти як культурного процесу розроблена Є.В. Бондаревською; концепція мовної полікультурної освіти розроблена П.В. Сисоєвим. Дуже важливі ідеї П.Ф. Каптерева про взаємозв'язок загальнолюдського і національного в педагогіці. В Україні проблемі полікультурної освіти присвятили свої наукові роботи І.Ф. Лощенова, Л.В. Волик, А.К. Солодка, В.В. Бойченко, А.К. Бичко, Л.Т. Левчук, Г.В. Онкович, Л.М. Масол, Н.Є. Миропольська, О.П. Щолокова, Л.М. Ващенко та інші.

Метою статті є визначення сутності поняття "полікультурне виховання" та особливостей полікультурного змісту підготовки слухачів у вищих військових навчальних закладах на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Існують різні погляди та підходи щодо визначення поняття "полікультурне виховання". Так, В. Компанієць визначає полікультурне виховання як процес формування навичок поведінки щодо

представників інших національних, етнічних, релігійних груп, розширення їх культурних горизонтів шляхом надання інформації про особливості культури та менталітету представників цих груп. На його думку, полікультурне виховання та освіта виходять з ідеї, що всі люди незалежно від етнічного походження, родової чи статевої ідентичності, релігійних, класових, мовних, освітніх та інших культурологічних характеристик, мають право на повагу, рівні можливості отримувати повноцінну освіту, а також соціальний розвиток згідно зі своїми потребами [3].

На сьогоднішній день полікультуралізм трактується як демократична концепція культури й освіти, що проголошує пріоритет прав людини в культурному і громадському житті, рівність націй і культурних моделей, неприпустимість расизму й шовінізму в державній політиці й приватного життя [4]. Розвиток полікультурної системи освіти у сучасній Україні є об'єктивно необхідним за наявності поліетнічності та поліконфесійності. Полікультуралізм як альтернатива монокультуралізму діяльно заперечує фундаменталізм й одночасно виключає небезпеку етнічної асиміляції. Проте він не означає і культурної фрагментарності. Його механізм будується на взаємодії двох правил: вільного, нічим не обмеженого самовиявлення кожної з культур й відкритої взаємодії різних культур. В результаті створюються умови для збереження та цілеспрямованого прищеплення національної самосвідомості.

Із здобуттям сучасної освіти підвищується культурний рівень, а, отже, й значення фактору полікультурності зростає. Сучасний військовий фахівець повинен бути готовим займатися професійною діяльністю в полікультурному світі, навіть якщо формувався у певному культурному середовищі та свідомо поділяє його нормативи і цінності. Безперечно, національна культура, за допомогою якої людина освоює цінності свого етносу, розвиває національну самосвідомість, здійснює культурну самоідентифікацію, залишається домінантною у культурологічній освіті. Проте лише діалог світових культур уможливорює розуміння особливостей національної культури.

Спираючись на національні особливості культури та досвід різних соціальних груп, науково-педагогічні працівники (НПП) повинні розвивати у слухачів глобальне мислення, яке вкрай необхідне зараз. Майбутнім фахівцям потрібно збагатити знання та навички спілкування з культурою і в культурі, перейняти потребою відтворення культури й самовідтворення в культурі. Важливість уникнення соціальних конфліктів на міжнаціональному ґрунті актуалізує ціннісне значення полікультурної освіти. Неупереджене й зацікавлене ставлення до строкатого розмаїття національних культур, мов та звичаїв отримало назву “міжкультурної компетентності”, яка закономірно набуває статусу соціально-освітньої орієнтації.

Таким чином, полікультурна освіта – це одночасне засвоєння знань і відповідне виховання, передача більш точної й досконалої інформації при повазі до меншин, подоланні упереджень і заохоченні терпимості, сприянні досягненню ідеалів демократії й плюралізму. Полікультурна освіта – це складний прогресивний процес реорганізації та реформування освіти,

основною метою якого є глобальне переосмислення існуючих недоліків та запобігання дискримінаційних процесів в освітній практиці. Полікультурну освіту слід розглядати як частину педагогічних зусиль, що забезпечують культурно-соціальну ідентифікацію особистості, відкрити іншим культурам, національностям, расам, віруванням [5]. Продуктивні освітні зміни сповнені парадоксів та компонентів, які ми часто не розрізняємо у їхній сукупній дії, стверджує М. Фуллан: “Піклування і компетентність, рівність усіх і винятковість кожного, соціальний та економічний розвиток не заперечують одне одного. Напруга між ними повинна перетворитись на нові потужні сили для розвитку і зростання” [6].

Як відомо, зміст полікультурної освіти будується навколо чотирьох орієнтирів: соціокультурної ідентифікації особистості; освоєння системи понять і уявлень про полікультурне середовище; виховання позитивного відношення до багатогранного культурного оточення; розвитку навичок соціального спілкування. Одним з головних освітніх завдань у цьому зв'язку виступає виховання духовної культури, яка найбільше чітко проявляється у взаємовідносинах людей і особливо комунікації між представниками різних національностей. Цим обумовлюється актуалізація уваги НПП до полікультурних аспектів освіти й виховання.

Успішне навчання іноземній мові неможливе без вивчення іншої культури, подолання психологічних бар'єрів та стереотипів під час спілкування, розуміння поняття соціальної дистанції. Поняття соціальної дистанції залежить від когнітивної та емоційної подібності чи розбіжності різних культур. Існує думка, що чим менша соціальна дистанція між двома культурами, тим краща ситуація для оволодіння іноземною мовою.

Процес адаптації до нової культури під час вивчення іноземної мови дуже складний, враховуючи переорієнтацію мислення та спілкування для тих, хто її вивчає. Слід зазначити, що такий феномен як адаптація до іншої культури, або акультурація, набуває все більшу актуальність і визначає прагнення індивіда зберігти власну культурну ідентичність і включитися в чуже культурне середовище. Цей термін запропонували етнологи Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Дж. Херсковіц, які визначають його як результат безпосереднього тривалого контакту груп з різними культурами, що виражається в зміні патернів культури однієї або обох груп. Важливо відзначити, що акультурація розглядається як на груповому, так і на індивідуальному рівні. У обох випадках зміни стосуються ціннісних орієнтацій, ролевої і комунікативної поведінки, соціальних установок індивіда або групи [7].

Згідно моделі акультурації канадського психолога Дж. Беррі, людина, яка адаптується до іншої культури, не може з легкістю змінити свою поведінкову модель і у неї виникає серйозний конфлікт в ході пристосування до нового соціокультурного середовища. Багато дослідників процесу акультурації підкреслюють, що всі візитери в тій чи іншій мірі стикаються з труднощами при взаємодії з представниками іншої культури. Вхідження в нове культурне середовище є стресом для індивіда, який може мати різний

ступінь вираження: від слабкого до дуже сильного, так званого “культурного шоку” [8].

Адаптація до іншої культури відбувається у процесі подолання “культурного шоку” і приводить до вибору різних стратегій міжособистісних відносин як на груповому, так і на особистісному рівні. Цей термін був запропонований американським антропологом Д. Обергом, який виходив з ідеї, що входження в нову культуру супроводжується негативними відчуттями – втрати друзів і статусу, знедаланої людини, здивування і дискомфорту при усвідомленні відмінностей між культурами, а також плутаниною в ціннісних орієнтаціях, соціальній і особовій ідентичності. Культурний шок майже завжди відчувається як неприємний, стресогенний, такий, що має негативні наслідки комплекс переживань. В той же час, як будь-який прояв дезадаптивності, він може мати і позитивні наслідки. Це відзначають дослідники, які бачать позитивну сторону даного феномена в тому, що під його впливом у людини може відбутися актуалізація життєвих сил, тому первинний дискомфорт приведе до ухвалення нових цінностей і моделей поведінки, що, кінець кінцем, важливо для саморозвитку і особового зростання.

Наприклад, Дж. Беррі пропонує замість терміну “культурний шок” використовувати термін “стрес акультурації”, який асоціюється не тільки з негативними наслідками міжкультурного пристосування. В результаті міжкультурного контакту можливий і позитивний досвід, оцінка проблем і їх подолання [8].

Практика соціально-педагогічної діяльності неодноразово доводила ефективність застосування технологій педагогічного супроводу, особливо там, де йдеться про адаптаційні проблеми.

Процес акультурації на заняттях з іноземної мови полягає у паралельному викладенні основного лінгвістичного матеріалу з історією, географічним положенням (адміністративно-територіальним поділом), економікою, історією мови, культурою і традиціями країни, мова якої вивчається. Цей етнолінгвістичний матеріал (у вигляді аудіо-відео-носіїв, різноманітних комунікативних ігор, тестів, друкованих видань) допомагає слухачам краще зорієнтуватися у відмінностях між їх рідною та іншою країною, мову якої вони вивчають. В подальшому це буде сприяти більш легкому засвоєнню лексико-граматичного матеріалу, особливо при вивченні ще однієї мови.

Таким чином, навчання іноземній мові – це занурення в етнолінгвістичне і культурне середовище та прийняття іншої культури. Слухачі і викладачі повинні усвідомлювати культурні розбіжності та поважати їх.

Висновки. Порівняння українського й зарубіжного досвіду вирішення проблем полікультурного виховання дозволяє визначити що, культурологічна підготовка є новим напрямком гуманітарної освіти, тому її теоретичне осмислення й практичне використання вимагають подальшого удосконалення.

Перспективи подальших досліджень. Спираючись на досвід зарубіжних фахівців, потрібно в подальшому дослідити механізми виникнення та подолання етнокультурних та лінгвістичних бар'єрів. У практичній діяльності слід враховувати соціокультурні фактори та вдосконалювати етнолінгвістичні методики навчання на заняттях з іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гукаленко О.В.* Поликультурное воспитание как процесс формирования национальной и этнической толерантности у современной молодежи // Известия Академии педагогических и социальных наук. – М.: НПО “МОДЭК”, 2005. – С. 121–128.

2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Електронний ресурс] - Режим доступу до сайта: www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc.Cum/.13/redun.htm. - Назва з екрана.

3. *Компанієць В.О.* Сутність і особливості сучасного полікультурного виховання / В.О. Компанієць // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Житомир: ЖДУ, 2004. – Вип. 6. – Кн. 1. – С. 62 - 67.

4. *Васютенкова И.В.* Социальное здоровье личности в поликультурной образовательной среде // Здоровье и образование: Материалы IV научно-практической конференции / отв. ред. Г.Е. Гун. – СПб.: ЛОИРО, 2007. – 236 с.

5. *Васютенкова И.В.* Современные проблемы поликультурного образования // Образование в эпоху перемен: сборник научных трудов. Выпуск 2 / отв. ред. А.А. Макареня. – СПб.: ГНУИОВ РАО, 2006. – 143 с.

6. *Фуллан М.* Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ / М. Фуллан – Львів: Літопис, 2000. – 269 с.

7. *Стрельцова В.Ю.* Вплив культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу на адаптаційний процес // В.Ю. Стрельцова // Соціальна педагогіка: теорія та практика - 2011. - № 4. - С. 43 – 47.

8. *Берри Джон.* Аккультурація і психологічна адаптація: обзор проблемы. / Джон Берри. [Електронний ресурс] - Режим доступу до сайта: <http://psy.rin.ru/cgi>. – Назва з екрана.

В.Ф. Басанец, кандидат политических наук,
О.В. Хардикова,
Н.Д. Колотова
Военно-дипломатическая академия имени
Евгения Березняка

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ СЛУШАТЕЛЕЙ У ВВУЗ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Рассмотрены сущность понятия “поликультурное воспитание”, проанализированы разные взгляды и подходы до определения понятия “поликультурное воспитание”, определены особенности поликультурного содержания подготовки слушателей у высших военных учебных заведениях на занятиях по иностранному языку, учитывание которых дает возможность научно-педагогическим работникам усовершенствовать

преподавание иностранных языков, повысить эффективность процесса обучения и уровень знаний слушателей.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, поликультурность, аккультурация, межкультурное приспособление, этнолингвистическое и культурная среда.

V. Basanets, Ph.D. in Political Science,
O. Khardikova,
N. Kolotova
Military-Diplomatic Academy
named after Yevheniy Berezniak

MULTICULTURAL MILITARY STUDENTS' EDUCATION DURING THE CLASSES OF FOREIGN LANGUAGES

In this article, we have defined the essence of the concept "multicultural education", also we have analyzed the different views and approaches to the definition of "multicultural education", and have defined features of the multicultural content of training the students in the higher military educational institutions during the foreign language classes. This will enable to improve the teaching of foreign languages by the research and teaching staff, and therefore, improve the efficiency of the learning process and the level of students' knowledge.

Keywords: multicultural education, multiculturalism, acculturation, intercultural adaptation, ethno-linguistic and cultural environment.